

TARİH ÖĞRETMENLERİNİN TARİHSEL DÜŞÜNME BECERİLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU*

Özet

Tarihsel düşünme becerileri, tarih öğretimi aracılığıyla öğrencilere kazandırılması gereken en temel nitelikler arasında yer almaktadır. Kronolojik düşünme, tarihsel anlama-kavrama, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel araştırma becerileri, tarihsel problemler, analiz ve karar verme gibi niteliklerden oluşan bu beceriler, gelişmiş ülkelerin tarih müfredat programlarına girmiş durumdadır. Ancak ülkemizde tarih öğretimi incelendiği zaman, tarih öğretmenlerinin bir kısmının tarihsel düşünme becerilerini bilmedikleri ve bu becerileri öğrencilere istenilen düzeyde kazandıramadıkları anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, liselerde görev yapan tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerileri hakkındaki görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmada nitel bir yaklaşım kullanılmış olup, veri toplama araçları açık uçlu sorulardan oluşan bir anket ve yarı yapılandırılmış mülakattır. Çalışmanın evrenini Giresun ve Trabzon illerinde görev yapan tarih öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırma 2005 yılında gerçekleştirilmiş olup, ankete 73, mülakata 20 tarih öğretmeni katılmıştır. Elde edilen bulguların ışığı altında çalışmaya katılan tarih öğretmenlerinin yarısından fazlasının tarihsel düşünme becerileri hakkında bilgilerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, tarihsel düşünme becerilerinin temel unsurlarından olan, kronolojik düşünme, tarihsel anlama-kavrama, tarihsel araştırma ve karar verme gibi unsurların hiçbir tarih öğretmeni tarafından bilinemediği görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Tarih öğretimi, tarihsel düşünme, öğretmen görüşleri

Giriş

Tarihsel düşünme becerileri günümüz tarih öğretiminin öğrencilere kazandırması gereken en temel katkıları arasında yer almaktadır. Geçmiş 19. yüzyıla dayanan (Drake ve Nelson, 2005) bu beceriler, tarih öğretimi sonucu öğrenilmesi gereken bir dizi mantıklı düşünme becerisinden ibarettir. Başka bir deyişle tarihsel düşünme, tarihsel muhakeme ve mantıklı düşünmedir (http://en.wikipedia.org/wiki/Historical_thinking). Tarihsel muhakeme ve mantıklı düşünme ise, geçmiş öğrenirken, geçmişin üzerine dayandığı olaylar arasındaki ilişkinin mantık süzgecinden geçirilmesi ve tarihi olayları değerlendirirken tarihinin kullanmış olduğu yöntemleri ve bu yöntemlere dayalı olarak bilginin nasıl üretildiğini görmek ve anlamaktır.

Tarihsel düşünme becerilerinin teknolojik ve ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerdeki tarih programlarına girmesi, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan tartışmalar

* Doç. Dr.; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Söğütü-Akçaabat-Trabzon.

sonucu olmuştur. Bu ülkelerden olan İngiltere’de, 1960’lı yıllarda tarih derslerinin okul programlarındaki yeri ve amacı tartışma konusu yapılmıştır. Bu çerçevede, tarih dersinin içeriğinin ne olması gerektiği, bu dersle öğrencilere ne tür nitelik ve becerilerin kazandırılması gerektiği gündemi işgal etmişti (Phillips, 1996; Husbands, 1996). Hatta bu dönemde İngiltere’de tarihin okullarda bir ders olarak okutulup okutulmaması bile tartışma konusu yapılmıştı (Nichol, 1984).

1960’lı yılların sonunda tarihin neden öğretilmesi gerektiği üzerindeki tartışma ve araştırmalar, bu alanda yapılan bilimsel çalışmaları hızlandırmış ve tarih öğretiminin öğrencilere kazandıracağı bir dizi beceri ve niteliğin ortaya konmasına yol açmıştır. Bu çalışmaların ilki 1971 yılında Coltham ve Fines’in (1971) ortaya koymuş olduğu ‘Tarih Öğretiminin Eğitimsel Amaçları’* isimli çalışma olmuştur. Bu eser, tarih öğretimini ayrı bir disiplin olarak tanımlamış ve tarih öğretimiyle öğrencilere kazandırılacak bir dizi beceri ve yeteneği ortaya koymuştur. Bu beceri ve yeteneklerin bir kısmı şu şekildedir (Coltham ve Fines, 1971; Safran, 1994): sözcük edinme, referans becerileri, hafızaya yerleştirme, kavrama, çeviri, analiz, öteleme, sentez, yargı, değerlendirme ve iletişim becerileri.

Yukarıdaki eserin yayınlanmasının ardından, özellikle İngiltere’de, tarih öğretimine yönelik önemli projeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde, 1980’lerden itibaren İngiltere’de tarih öğretiminin niteliği ve yapısı değişime uğramıştır. Bu değişim, daha ziyade öğrencilerin tarihsel kanıtları ve bilgileri sorgulaması üzerine dayanmıştır. Başka bir deyişle tarih dersleri, öğrencilere bilimsel düşünme becerilerini kazandıracak biçimde şekillendirilmiş ve öğretim etkinlikleri bu yönde yürütülmüştür.

Modern tarih öğretiminin öncü ülkelerinden olan İngiltere’de, İngiliz tarih öğretim programı incelendiği zaman, programda erişilmesi gereken genel hedeflerin öğrencilere tarihsel düşünme becerilerini kazandıracak şekilde yapılandırıldığı görülür. İngiltere’de öğrencilerin tarih dersleri aracılığıyla ulaşmaları gereken genel hedefler aşağıdaki gibidir; (<http://www.ncaction.org.uk/subjects/history/levels.htm>):

- Kronolojik anlama (chronological understanding)
- Geçmişteki değişim, insan ve olayları anlama ve bilme (knowledge and understanding of events, people and changes in the past)
- Tarihsel yorum (historical interpretations)
- Tarihsel soruşturma, araştırma (historical enquiry)
- Organizasyon ve iletişim (organisation and communication)

İki binli yıllarda tarih öğretimi uluslararası kuruluşların da ilgi alanına girmiştir. Bu kuruluşların en önde gelenlerinden biri Avrupa Birliği olup, birlik tarih öğretimiyle yakından ilgilenmektedir. Çok kültürlü ve demokratik bir toplumsal yapının tarihsel bilgi ile desteklenmesi gerektiğine inanan Avrupa Birliği, bu amaca

* Tarih Öğretiminin Eğitimsel Amaçları isimli eser, Mustafa Safran tarafından özetlenerek Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. Safran, M. (1994) “Tarih Öğretiminin Eğitimsel Amaçları”, Belleten, C:LVII, Sayı 220, s. 827-842.

ulaşabilmek için, tarihsel bilgi ve süreçlerin nesnel ve duygusallıktan uzak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Koulouri, 2000 aktaran Safran, 2006a). Tarihin nesnel ve duygusallıktan uzak bir anlayışla değerlendirilmesi ise, analitik ve bilimsel düşünme becerilerine dayalı olan tarihsel düşünme becerilerinin öğretimini zorunlu kılmaktadır.

Tarih öğretiminde düşünme becerilerinin öğretim programlarına girdiği diğer bir ülke ise ABD'dir. Bu ülkede Tarih Öğretimi Ulusal Merkezi'nin (The National Center for History) 5-12 yaş arası öğrenciler için hazırlanmış olduğu program incelendiği zaman, öğrencilerin tarih öğretimi aracılığıyla kazanması gereken bir dizi tarihsel düşünme becerisinin olduğu görülür (<http://nchs.ucla.edu/standards/thinking5-12.html>; Drake ve Nelson, 2005): İngiliz tarih öğretim programının genel hedeflerine benzer olan tarihsel düşünme becerileri aşağıdaki gibidir (<http://nchs.ucla.edu/standards/thinking5-12.html>):

Kronolojik düşünme (chronological thinking):

Kronolojik düşünme, geçmişten bugüne tarihlendirmenin nasıl yapıldığını bilmenin yanında, kronolojiyle ilgili zaman, değişim, süreklilik ve vb. kavramları da bilmeyi ve kullanabilmeyi gerekli kılmaktadır. Bu düşünme becerisi, tarihsel olayları mantıklı bir biçimde değerlendirebilmek için bizlere yardımcı olan önemli unsurlardan birisidir. Kronolojik düşünme aracılığıyla, geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki fark sağlıklı bir biçimde ayırt edilebilmekte ve geçmiş daha anlamlı hale gelmektedir.

Tarihsel anlama kavrama (historical comprehension):

Geçmişin derinlemesine ve her yönüyle öğrenilmesi esasına dayanır. Bu çerçevede, öğrenilmesi amaçlanan konu çerçevesinde, geçmişe ait olgu, terim, kavram ve teoriler arasındaki ilişkileri anlamayı gerektirir.

Tarihsel analiz ve yorum (historical analysis and interpretation):

Geçmişe ait bilgiler, bize tarih ders kitaplarında sunulduğu gibi açık ve net değildir. Tarihi geçmişini anlamaya çalışırken pek çok farklı yazılı ve yazılı olmayan materyalin önce güvenilir olup olmadığını test etmekte ve daha sonra bu malzemelere dayalı olarak geçmişini analiz ederek yorumlamaktadır. Bu yorumlar toplumdan topluma ve tarihten tariheye değişiklik gösterebilmektedir. Tarihsel yorum ve analiz, tarihçilerin geçmişini farklı yorumlama nedenlerini anlamayı gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede tarihsel bilgilerin analiz ve yorumu aşamasında, tarihsel bilgiyi hazırlayan yazar ve sunduğu kanıtlar da incelenmelidir. Buna ilaveten, tarihsel olgu ve genellemeler arasındaki fark yanında, objektif ve sübjektif genellemeler de ayırt edilebilmelidir. Ayrıca, geçmişe ait olgu, terim, kavram, teori ve kavramlar arasındaki ilişkiler de net bir biçimde ortaya konmalıdır.

Tarihsel araştırma becerileri (historical research skills):

Geçmiş öğrenmenin en iyi yollarından birisi, bizzat araştırarak ve bu araştırmaya dayalı olarak geçmişini yazarak öğrenmektir. Bu çerçevede, geçmişe ait bir problem ortaya konmalı, bu problemle ilgili hipotezler geliştirilmeli, bu hipotez test edilmeli ve sonuca gidilmelidir. Tüm bu süreç çerçevesinde öğrenciler, tarihsel araştırma becerilerini kazanabilmektedirler. Başka bir deyişle öğrenciler tarihçilerin bilim yaparken kullandığı yöntemi kullanarak geçmişini öğrenmektedirler.

Tarihsel konular, analiz ve karar verme (historical issues--analysis and decision-making):

Geçmiş, insanoğlunun aldığı kararlar ve bu kararların sonucunda meydana gelen olaylardan oluşur. Tarihi öğrenebilmek için, geçmişte meydana gelen olaylar, nedenleri, sonuçları ve farklı bakış açıları incelenmelidir. Bu çerçevede, geçmişteki insanların problemleri, aldıkları kararlar, bu kararları etkileyen faktörler, alınan kararların sonuçları da değerlendirilmelidir. Buna ilaveten, geçmişte alınan kararlardaki yanlışlar ve sonuçları da incelenmeli ve bu sonuçlardan dersler alınmalıdır.

Yukarıda sıralanan tarihsel düşünme becerilerinin tarih dersleri aracılığıyla öğrencilere kazandırılabilmesi için uygun strateji ve yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Bu çerçevede kullanılması gereken stratejiler, öğrencileri aktif ve üretken kılacak olan araştırma-inceleme ve buluş yoluyla öğrenmeye dayalı öğretim stratejileridir. Bu öğretim stratejileri çerçevesinde, problem çözme, beyin fırtınası, tartışma, soru-cevap, örnek olay ve gezi gözlem gibi yöntemler kullanılabilir.

Ülkemizde tarih öğretimi alanında yapılanlar incelendiği zaman, alanın pek çok problemle karşı karşıya olduğu görülür. Bu çalışma ve gözlemlere dayalı olarak, bazı eğitim kurumlarında tarih öğretiminin, öğrencilerin ilgilerini çekecek şekilde olmadığı, olgulara dayalı, öğretmen merkezli ve gelenekçi bir anlayışla öğretildiği iddia edilmektedir (Paksoy, 1997; Özbaran, 1998, Tuncay, 1998, Tekeli, 1998a, Tekeli, 1998b, Güler, 2005; Demircioğlu, 2005, Demircioğlu, 2006). Ülkemizde tarih öğretimine yönelik eleştirilere eklenmesi gereken diğer iki husus ise, tarihsel düşünme becerilerinin istenilen düzeyde ülkemiz öğrencilerine kazandırılmaması ve bu alanda yeterli bilimsel çalışmanın olmamasıdır.

Mevcut çalışmalar incelendiğinde, tarihsel düşünme becerilerini doğrudan konu edinen araştırmaların olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, tarih öğretiminin değişik alanlarında çalışmalar yürüten bazı araştırmacılar, eserlerinde düşünme becerilerinden bahsetmişlerdir. Örneğin Dilek (2001), 'Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi' isimli eserinde, tarihsel düşünceden bahsetmiş ve tarihsel düşüncenin önemini vurgulamıştır. Doğrudan tarihsel düşünme becerileriyle ilgili olmasa da Köksal'ın (2002) tarih öğretimi ve eleştirel düşünme becerileriyle ilgili olan çalışması dikkate değerdir. Buna ilaveten Safran'ın (2006b) 'Tarih Programları Nasıl Düzenlenmelidir' isimli çalışmasında tarih öğretiminde eleştirel düşünmeden bahsettiği görülmektedir.

Tarihsel düşünme becerileri açısından tarih müfredat programımız incelendiği zaman, programda doğrudan tarihsel düşünme becerileri adı altında bilgilerin bulunmadığı görülmektedir (MEB, 1993). Buna karşın, programın genel amaçları arasında fikirleri sorgulama, görelilik mefhumunu kavratma, tenkit zihniyetini kazandırma, yeni araştırma metodlarını kazandırma, öğrencilere zaman şuuru kazandırmak gibi genel ifadelerin olduğu görülmektedir. Buna karşın programda, bu genel amaçların önemi ve nasıl öğretilmesi gerektiğiyle ilgili olarak bilgi bulunmamaktadır.

Tarihsel düşünme becerilerinin öğrenciler tarafından kazanılabilmesi için, tarih öğretiminin aktif ve öğrencilere bilimsel bakış açısını kazandıracak şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, tarihçilerin tarih bilimini yaparken kullandıkları yöntem ve yaklaşımların tarih öğretim sürecinde kullanılması gerekmektedir (Demircioğlu, 2005). Cooper'a (1992, s.11) göre, öğrencilerin geçmişi sağlıklı bir

biçimde öğrenebilmeleri, tarihçilerin kullandığı yöntemleri bilmeyi ve kullanmayı zorunlu kılmaktadır. Başka bir deyişle tarihi öğrenmek, tarihsel kanıtların nasıl incelendiğini, sorgulandığını, yorumlandığını ve tarihsel bilginin nasıl üretildiğini anlamaktan geçmektedir.

Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı, lise öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerileri hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktır. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- 1- Tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerileri hakkındaki bilgi ve düşünceleri nelerdir?
- 2- Tarih öğretmenleri derslerinde tarihsel düşünme becerilerini ne düzeyde kullanmaktadırlar?

Yöntem

Bu çalışmada araştırma sorularının cevaplarını ortaya koymak amacıyla nitel bir yaklaşım kullanılmıştır. Bu çerçevede veriler, açık uçlu sorulardan oluşan bir anket ve yarı yapılandırılmış mülakat yoluyla elde edilmiştir. Nitel yolla elde edilecek veriler araştırılan konu hakkında daha derinlemesine ve detaylı bilgi vereceği için, çalışmada nitel bir yaklaşım kullanılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın evrenini, Trabzon ve Giresun illerinde görev yapan yaklaşık 150 tarih öğretmeni oluşturmaktadır. Bu evren içinden, Trabzon ve Giresun il merkezi ve merkeze yakın ilçelerdeki liselerde görev yapan tarih öğretmenleri örnekleme meydana getirmiştir. Bu örneklemin evreni temsil gücüne sahip olduğu düşünülmektedir. 2005 yılında yürütülen araştırmada, rastgele seçilen 73 tarih öğretmeni, açık uçlu sorulardan oluşan anketi doldürmüşlerdir. Anket çalışmasına Trabzon ilinden katılan öğretmenler arasından rastgele seçilen 20 öğretmen ise, mülakat çalışmasına katılmışlardır. Anket çalışmasına katılan bireyler arasından mülakat çalışmasına katılacak bireylerin seçilmesi desteklenmektedir (Verma ve Malik, 1999). Anket çalışmasına katılan öğretmenlerin mesleki deneyimleri şu şekildedir: 0-5 yıl (%12.3), 6-10 yıl (%15), 11-15 yıl (%35.6), 16-20 yıl (%19.1), 21-25 yıl (%9.5), 25 yıl üzeri (%8.2).

Veri kaynakları

Bu çalışmada ilk veri toplama aracı, açık uçlu sorulardan oluşan bir ankettir. Nitel bir anlayışla oluşturulan anketteki sorular açık uçlu olup, öğretmenlerin fikir ve görüşlerini derinlemesine ortaya koyacak şekilde hazırlanmıştır. Anketteki açık uçlu sorularla elde edilen veriler içerik analizi anlayışıyla analiz edilmiştir.

Araştırmanın ikinci veri toplama aracı, yarı yapılandırılmış mülakattır. Araştırılan problemle ilgili bilgi ve bilgilerin yüz yüze toplandığı bir araç olan mülakat, araştırmacılara bir dizi avantaj sağlamaktadır. Sproull'a (1988) göre mülakatın sağlayacağı yararların bir kısmı şu şekildedir:

- Bilgi doğrudan görüşme yapılan kişilerden elde edilir.
- Araştırmacıya görüşme esnasında ilave sorular sorma şansı sağlar.

◆ İsmail Hakkı Demircioğlu

- Görüşme yapılan kişinin fikirlerine açıklık getirilme şansı vardır.
- Karmaşık bilgilerin açıklık getirilme imkânı sağlar.

Çalışmanın veri toplama araçları olan anket ve mülakat formları, araştırma sorularının ışığı altında geliştirilmiş olup, her iki ölçme aracında aynı sorular kullanılmıştır. Bu çerçevede, sorular hazırlanırken alanla ilgili literatüre ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Buna ilaveten, soruların hazırlanması aşamasında araştırmacı, yönlendirici sorular hazırlamaktan kaçınarak, soruların açık ve anlaşılır olmasına dikkat etmiştir. Ölçme aracındaki bu özellikler, bir araştırmacının sağlıklı veriler elde etmesi açısından önemlidir.

Verilerin toplanması

Mülakat ve anket formlarının oluşturulmasının ardından, bu veri toplama araçlarıyla ilgili pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Asıl çalışma gerçekleştirilmeden önce yürütülen pilot çalışmayla, ölçme araçlarında bulunabilecek hatalar ve eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. 10 tarih öğretmenleriyle yürütülen pilot çalışma neticesinde, öğretmenlerin tavsiyeleri üzerine sorular üzerinde küçük düzeltmeler yapılmıştır.

Pilot çalışmanın ardından veriler, 2005 yılının Kasım ve Aralık aylarında toplanmıştır. Anket çalışmasını takiben, Aralık 2005’de mülakat çalışmaları yürütülmüştür. Mülakatlar öncesinde, öğretmenlere çalışma hakkında bilgiler verilmiş ve elde edilen verilerin tamamen bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacağı vurgulanarak, sıcak bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Mülakatlar esnasında veriler teyp kullanılarak elde edilmiştir.

Açık uçlu sorulardan oluşan anketlere verilen cevapların analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Açık uçlu anket sorularının analizinde aşağıdaki basamaklar takip edilmiştir: Öncelikli olarak açık uçlu sorulara verilen cevaplar araştırmacı tarafından birkaç kez okunmuş ve elde edilen veriler kategorilere ayrılmıştır. Ardından elde edilen bu yazılı veriler, SPSS programında analiz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci veri toplama aracı olan yarı-yapılandırılmış mülakatın analizinde ise, araştırmacı, görüşmeleri dinleyerek yazıya aktarmıştır ve ardından veriler özetlenerek kategorilere ayrılmıştır.

Güvenirlilik

Bilimsel bir çalışma aracılığıyla elde edilen verilerin sağlıklı olup olmaması, elde edilen verilerin geçerliliği ve güvenilirliğine bağlıdır. Bu çalışmada geçerliliği ve güvenilirliği arttırmak amacıyla yazar aşağıdaki yolu takip etmiştir. İlk olarak araştırmacı, aynı konuyla ilgili olarak iki farklı ölçme aracı kullanmıştır. İkinci aşamada, anket ve mülakat soruları ilgili literatürün ışığı altında oluşturulmuştur. Üçüncü olarak, iki ölçme aracıyla ilgili tarih öğretmenleriyle pilot çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Son olarak anket ve mülakatlardan elde edilen veriler karşılaştırılmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar

Bu çalışmanın amacı, liselerde görev yapan tarih öğretmenlerinin, tarihsel düşünme becerileri hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktır. Bu çerçevede, açık uçlu sorulardan oluşan bir anket ve yarı-yapılandırılmış mülakat aracılığıyla, öğretmenlerin tarihsel düşünme becerilerine yönelik almış oldukları eğitim, bu beceriler hakkındaki bilgi düzeyleri ve tarihsel düşünme becerilerine derslerinde ne kadar yer

verdikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tarih öğretmenlerinin yetiştirilmesi aşamasında, aday öğretmenlere öğretilmesi gereken en temel bilgilerin başında, bu derslerde öğrencilere kazandırılabilen tarihsel düşünme becerileri gelmektedir. Öğrencilere kazandırılması gereken tarihsel düşünme becerileri hakkında öğretmenlerin yeterince bilgi sahibi olmamaları durumunda, bu dersler isim, sayı ve rakamların öğretildiği dersler olmaktan öteye gidemeyecektir. Bu bağlamda, anket çalışmasına katılan tarih öğretmenlerine, tarihsel düşünme becerileriyle ilgili olarak herhangi bir eğitim alıp almadıkları sorulmuştur. Bu soruya cevap veren 73 öğretmen adayından sadece 12'si (%16.4) bu konuda eğitim aldıklarını belirtmiştir. Bu 12 (%16.4) öğretmenin verdikleri cevaplar incelendiği zaman, sadece 5 (%6.8) öğretmenin tarihsel düşünme becerilerine yönelik almış oldukları eğitimi yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak öğretmenlere sorulan diğer bir soru ise, öğretmenlerin tarihsel düşünme becerileriyle ilgili olarak herhangi bir hizmet içi eğitim alıp almadıklarıydı. Çalışmaya katılan öğretmenlerden 6'sı (%8.2) bu konuda bir hizmet içi eğitim aldıklarını belirtmiştir. Verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere, öğretmenler kendilerine verilen hizmet içi eğitimin kalitesinden memnun olmadıkları anlaşılmaktadır.

Mülakat çalışmasına katılan tarih öğretmenlerine, tarihsel düşünme becerileriyle ilgili bir eğitim alıp almadıkları ve eğer böyle bir eğitim aldılar eğitim niteliği hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. 20 öğretmenden 17'si, tarihsel düşünme becerileriyle alakalı bir eğitim almadıklarını belirtmiştir. Örneğin öğretmen A *"Bizim kuşak genel pedagojik dersleri aldı. Tarih öğretimine yönelik bir bilgi bize öğretilmedi. Eğitimle ilgili genel bilgiler yarım yamalak verildi"*. Bu görüşü destekleyen öğretmen C ise, *"Bizler tarihçi olarak yetiştik. İşin açıkçası, pedagojik yönümüz çok yeterli değil"* şeklinde fikrini beyan etmiştir. Tarihsel düşünme becerileriyle ilgili eğitim aldığını belirten öğretmen B ise, *"Doğrudan tarihsel düşünme becerileri bize öğretilmedi. Analiz, sentez, değerlendirme ve yorum gibi konulardan bahsedildi. Bu bilgileri tarihsel düşünme becerileri olarak söyleyebiliriz"* şeklinde görüş belirtmiştir. Mülakata katılan tarih öğretmenlerine sorulan diğer bir soru ise, tarihsel düşünme becerileriyle ilgili bir hizmet içi eğitim alıp almadıklarıydı. Bu soruya cevap veren 20 öğretmenden hiç biri, hizmet içi eğitim almadıklarını belirtmiştir. Elde edilen verilere dayalı olarak, çalışmaya katılan tarih öğretmenlerinin, tarihsel düşünme becerileriyle ilgili gerek üniversite eğitimleri, gerekse öğretmenlik mesleğini icra ettikleri süreçte, tarihsel düşünme becerileriyle ilgili eğitim almadıkları anlaşılmaktadır.

Eğitim ve öğretim etkinliklerinde kalitenin artırılmasının en önemli yollarından birisi, öğretmenlerin sorumlu oldukları alanın öğretimi konusunda yapılan bilimsel yayınları takip edip, bu çalışmaların sonuçlarını öğretim etkinliklerine yansıtmasıdır. Bu bağlamda anket çalışmasına katılan öğretmenlere, öğrencilere kazandırılacak tarihsel düşünme becerileriyle ilgili olarak herhangi bir eser okuyup okumadıkları sorulmuştur. 21 (%28.7) tarih öğretmeni bu konuyla ilgili eser ve eserler okuduklarını vurgularken, 35 (%47.9) öğretmen öğrencilere kazandırılacak tarihsel düşünme becerileriyle ilgili herhangi bir eser okumadıklarını belirtmiştir. Buna karşın 17 (%23.2) tarih öğretmeni bu soruyu cevaplandırmamıştır. Bu konuyla ilgili olarak mülakat çalışmasına katılan öğretmenlere, tarihsel düşünme becerileriyle ilgili olarak herhangi bir eser okuyup okumadıkları sorulduğunda, öğretmenlerin 5 tanesi bu konuyla ilgili eser okuduklarını belirtmişlerdir. Örneğin öğretmen F *"Doğrudan tarihsel düşünme becerileriyle alakalı olmasa da Mustafa Safran'ın makalelerini okudum"*

şeklinde bir ifade kullanmıştır. Buna ilaveten öğretmen C *“Tarih öğretimiyle ilgili birkaç kaynak okudum. Bu eserlerde kısmen de olsa bu konuyla ilgili bilgi var”* biçiminde bir açıklama yapmıştır. Yukarıdaki bilgilerin ışığı altında, çalışmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun kendi alanlarının öğretimine yönelik olarak eser veya eserleri okumadıkları anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle tarih öğretmenlerimizin yaşam boyu öğrenmeyi gerçekleştiremedikleri görülmektedir.

Tarih öğretmenlerine sorulan diğer bir soru ise, tarih derslerinde öğrencilere kazandırılacak olan tarihsel düşünme becerilerinin neler olduğuydu. Bu soruyu 57 (%78) tarih öğretmeni cevaplandırmıştır. Verilen cevaplar [(geçmiş, bugün ve gelecek bağı kurma (27-%36.9), yorum yapma (19-%26), sebep-sonuç ilişkisi kurma (14-%19.1), mukayese-karşılaştırma (11-%15), analiz (11-%15)] incelendiği zaman, tarih öğretmenlerinin tamamının kronolojik düşünme, tarihsel araştırma becerileri, tarihsel düşünme ve tarihsel problemler gibi tarihsel düşünmenin temel unsurlarını bilmedikleri anlaşılmaktadır. Buna ilaveten, az sayıda tarih öğretmenin, yorum yapma, analiz ve problem çözme gibi tarihsel düşünme becerilerinin öğelerinden haberli oldukları görülmektedir. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, öğretmenlere tarihsel düşünme becerileriyle ilgili görüşlerinin neler olduğu sorulmuştur. Mülakat çalışmasına katılan 20 öğretmeninden 7’si bu konuda fikri olmadığını vurgularken, 13 öğretmen kendilerine göre tarihsel düşünme becerilerini açıklamışlardır. Bu öğretmenlerin tarihsel düşünme becerilerini yorum, mukayese ve geçmişle bugün arasında ilişki kurabilme diye tanımladıklarını görülmektedir. Örneğin öğretmen A *“Tarihsel düşünme becerileri analiz, sentez ve değerlendirmedir”* şeklinde görüşünü beyan etmiştir. Öğretmen B ise, *“Tarihsel düşünme muhakeme yapabilme ve geçmişle bugünü karşılaştırabilmedir”* cevabını vermiştir. Yukarıdaki cevapların ışığı altında, çalışmaya katılan tarih öğretmenlerinin önemli bir kısmının, günümüzde tarih öğretimiyle öğrencilere kazandırılması gereken tarihsel düşünme becerilerinden haberdar olmadıkları görülmektedir.

Lise tarih derslerinde, tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılabilmesi için, uygun strateji, yöntem ve tekniklerin kullanılması gerekmektedir. Başka bir deyişle, tarihsel düşünme becerilerini öğrencilere kazandıracak ve bu becerileri geliştirecek aktif ve öğrenci merkezli öğretim strateji, yöntem ve teknikleri kullanılmalıdır. Bu bağlamda tarih öğretmenlerine, tarihsel düşünme becerilerini öğrencilere kazandırırken, kullandığınız temel yöntem ve tekniklerin neler olduğu sorulmuştur. Ankete verilen cevaplar incelendiği zaman, frekansı en yüksek olan beş cevap şu şekildedir: soru-cevap (22-%30.1), anlatım (18-%24.6), tartışma (11-%15), beyin fırtınası (8-%10.9) ve drama (5-%6.8). Bu soruya mülakat çalışmasına katılan öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiği zaman, öğretmenlerin ağırlıklı olarak soru-cevap (17), anlatım (16) ve tartışma (14) gibi öğretim etkinliklerini kullandıkları görülmektedir. Örneğin Öğretmen F *“Derslerimde ağırlıklı olarak soru-cevap yöntemini kullanmaktayım. Bu şekilde öğrenciler geçmişle bugünü daha kolay mukayese edebilmektedirler”*. Öğretmen D ise, *“Tartışma ve beyin fırtınası uyguluyorum. Tarihte muhakeme yapabilmek için bu iki yöntem gereklidir”* şeklinde bir ifade kullanmıştır. Yukarıdaki cevaplara dayalı olarak, çalışmaya katılan tarih öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun tarihsel düşünme becerilerini öğrencilere kazandıracak ve bu becerileri geliştirecek öğretim strateji, yöntem ve teknikleri kullanmadıkları görülmektedir.

Tarih öğretmenlerine son olarak, tarihsel düşünme becerilerini öğrencilerinize kazandırırken karşılaştığınız temel problemler nelerdir şeklinde bir soru olmuştur.

Anket sorularına verilen cevaplar incelendiği zaman, frekansı en yüksek olan beş cevap şu şekildedir: ezber yapma (15-%20.5), kitap okumama (11-%15), tarih dersine olan ilgisizlik (11-%15), geçmişle bugün arasında bağ kuramama (9-%12.3) ve gündemi takip etmeme (7-%9.5). Aynı soruya verilen mülakat cevapları incelendiği zaman, öğretmenlerin karşılaştıkları temel problemlerin başında, tarih dersine olan ilgisizlik (17), ezber (15) ve geçmişle bugün arasında bağ kuramama (13) olduğu görülmektedir. Örneğin öğretmen G '*Bazı öğrencilerde tarih dersine karşı ilgisizlik var. Tarih dersini boş ve işe yaramaz bir ders olarak görüyorlar. Ondan dolayı tarihsel muhakemede ilgilerini pek çekmiyor*' şeklinde bir cevap vermiştir. Benzer bir cevap veren tarih öğretmeni H ise, görüşünü şu şekilde açıklamıştır: '*Üniversite Seçme Sınavından tarih dersinin etkisinin düşük olmasından dolayı öğrenciler bu derse karşı istenilen ilgiyi göstermemektedirler. Tarih ezber bir ders olarak görülmektedir*'. Yukarıdaki verilerin ışığı altında, tarih dersine karşı olan ilgisizlik ve dersin öğrenilmesi aşamasında yapılan ezberin tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında karşılaşılan iki temel problem olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Tartışma ve Öneriler

Liselerde görev yapan tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerileri hakkındaki bilgi ve tutumlarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma sonucunda su neticelere ulaşılmıştır: Çalışmaya katılan öğretmenlerin büyük bir kısmının (%83.6), üniversite eğitimleri ve almış oldukları hizmet içi eğitimlerde tarihsel düşünme becerilerinin neler olduğu konusunda herhangi bir eğitim almadıkları görülmektedir. Buna ilaveten, tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun (%73,1), öğrencilere kazandırılacak olan tarihsel düşünme becerileriyle ilgili bilimsel yayınları takip etmedikleri anlaşılmaktadır.

Elde edilen verilerin ışığı altında, beş temel tarihsel düşünme becerisinin hepsini bilen tarih öğretmeninin olmadığı görülmektedir. Sadece yirmi yedi (%63,1) tarih öğretmeni, tarihsel düşünme becerilerinin bir kısmı hakkında görüş belirtmiştir. Buna ilaveten, araştırmanın örneklemini oluşturan tarih öğretmenlerinin kronolojik düşünme, tarihsel anlama-kavrama, tarihsel araştırma ve karar verme becerileri gibi tarihsel düşünme becerilerinden haberdar olmadıkları anlaşılmaktadır.

Tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılması ve geliştirilmesinde kullanılacak öğretim strateji, yöntem ve teknikler açısından, tarih öğretmenlerinin yeterli bilgi ve deneyim sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, tarih öğretmenlerinin öğrencilere tarihsel düşünme becerilerini kazandıracak ve onları aktif ve üretken kılacak öğretim strateji, yöntem ve teknikleri konusunda yeterli bilgilerinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Buna ilaveten, tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında karşılaşılan en temel iki problemin, tarih dersine karşı olan ilgisizlik ve ezber olduğu anlaşılmaktadır.

- Üniversitelerde tarih öğretmen adaylarına, tarihsel düşünme becerileri hakkında bilgi verilmelidir.
- Tarih öğretmenleri hizmet içi eğitimler aracılığıyla, tarihsel düşünme becerileri hakkında bilgilendirilmelidir.
- Üniversitelerde tarih öğretmen adaylarına, tarihsel düşünme becerilerini öğrencilere kazandırırken kullanılabilecek öğretim strateji, yöntem ve tekniklerinin neler olduğu konusunda bilgi verilmelidir.

◆ İsmail Hakkı Demircioğlu

- Tarih öğretmenlerine tarihsel düşünme becerilerini kazandırırken kullanılacak öğretim strateji, yöntem ve teknikleri hakkında hizmet içi eğitim verilmelidir.
- Tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilere nasıl kazandırılacağı konusunda ülkemizde çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmalar desteklenmelidir.

Bu araştırmanın alana getirdiği katkılar aşağıdaki gibi sıralanabilir: Ülkemizde çok fazla bilinmeyen tarihsel düşünme becerileriyle ilgili yabancı literatür taranarak, tarih öğretimiyle ilgilenenlerin bilgisine sunulmuştur. Buna ek olarak, elde edilen verilerin ışığı altında, tarih öğretmenlerinin önemli bir kısmının, öğrencilere kazandırılması gereken tarihsel düşünme becerileri konusunda yeterli bilgi ve eğitimlerinin olmadığı anlaşılmıştır. İkinci olarak çalışma, öğrencilere kazandırılacak tarihsel düşünme becerileri ile ilgilenen program geliştiriciler, üniversite öğretim elemanları, tarih öğretmenleri ve araştırmacılara, yapacakları çalışmalarında yol gösterebilecek niteliktedir. Son olarak araştırma, ilgili literatür ve elde edilen verilere dayalı olarak, ülkemizdeki tarih öğretmenlerinin sahip olması gereken tarihsel düşünme becerileriyle ilgili bir dizi öneri getirmektedir.

Kaynakça

- Coltham, J. B. ve Fines, J. (1971). *Educational Objectives for the Study of History*, London, The Historical Association.
- Cooper, H. (1992). *The Teaching of History*, London, David Fulton Publishers.
- Dilek, D. (2001). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*, Ankara, Pegem A.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Ankara, Anı Yayıncılık
- Demircioğlu, İ. H. (2006). 'Lise Öğrencilerinin Tarih Dersinin Amaçlarına Yönelik Görüşleri' *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Bahar, 4 (2), s. 153-162.
- Drake, D. F. and Nelson, R. L. (2005) *Engagement In Teaching History*, New Jersey, Pearson.
- Güler, İ. (2005). *Tarihin Toplumdaki İşlevi ve Öğretimi*, İstanbul, Elif Kitabevi.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Historical_thinking [Giriş Tarihi: 15\11\2006]
- <http://nchs.ucla.edu/standards/thinking5-12.html> [Giriş Tarihi: 15\11\2006]
- <http://www.naction.org.uk/subjects/history/levels.htm> [Giriş Tarihi: 12\12\2006]
- Husbands, C. (1996). *What is History Teaching?*, Buckinham: Open University press
- Köksal, H. (2002). 'Tarih Öğretimi ve Eleştirel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi' *Türk Yurdu*, Cilt 22, S. 175, ss. 87-90.
- MEB. (1993). *Tarih 1-2 Programları*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- Nichol, J. (1984). *Teaching History*, London, Macmillan.
- Özbaran, S. (1998). 'Neden ve Nasıl Tarih?' *Bulunduğu Eser: S. Özbaran (Editör). Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, (s. 25-33), İzmir, Dokuz Eylül Yayınları.
- Paksoy, A. (1997). *Tarihin Talihsizliği: Tarih Öğretimi ve Öneriler*, Ankara, Ürün Yayınları.
- Phillips, R. (1996). *The Origins, Creation and Implementation of History in the National Curriculum: A Study in Education Policy*. Unpublished Ph.D. Thesis, Wales, The University of Wales.
- Safran, M. (1994). "Tarih Öğretiminin Eğitimsel Amaçları", *Belleten*, C:LVII, S. 220, s.827-842.

Tarih Öğretmenlerinin Tarihsel Düşünme Becerilerine Yönelik Görüşleri ◆

- Safran, M. (2006a). 'Avrupa Birliğinin Tarih Öğretimine İlişkin Önerilerinin Bilimsel Temelleri ve Sınırlılıkları' Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler, Ankara, Gazi Kitapevi, s. 191-206.
- Safran, M. (2006b) 'Tarih Programları Nasıl Düzenlenmelidir' Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler, Ankara, Gazi Kitapevi, s. 19-26.
- Sproull, N. (1988). *Handbook of Research Methods*. London, UK: Scarecrow.
- Tekeli, İ. (1998a). 'Küreselleşen Dünyada Tarih Öğretiminin Amaçları Ne Olabilir' Bulunduğu Eser: S. Özbaran (Editör). Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, (s. 35-43), İzmir, Dokuz Eylül Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998b). Tarih Bilinici ve Gençlik, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuncay, M. (1998). 'Tarih Öğretiminin İyileştirilmesine Yönelik Düşünceler' Bulunduğu Eser: S. Özbaran (Editör). Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, (s. 55-57), İzmir, Dokuz Eylül Yayınları.
- Verma, G. K. and Mallick, K. (1999). *Researching Education*. London: Falmer Press

PERCEPTIONS OF HISTORY TEACHERS ABOUT HISTORICAL THINKING SKILLS

İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU*

Abstract

Historical thinking skills that can be transferred to students by the teaching of history are important. These skills, which consist of chronological thinking, historical comprehension, historical analysis and interpretation, historical research skills and historical issues, analysis and decision-making are main objectives of history curriculum programme of some developed countries. However, in Turkey, it is clear that some of Turkish history teachers do not have enough knowledge concerning historical thinking skills and competent on how to transferred these skills to students. The main purpose of this study was to investigate Turkish history teachers' knowledge and attitudes towards historical thinking skills. A qualitative approach was used in this study in order to amass data in response to the research questions and the information itself was secured through a questionnaire that contained open-ended questions and semi structured interviews. In 2005, 73 history teachers answered the questionnaire and 20 history teachers participated in a semi-structured interview. In the light of the questionnaire and semi-structured interview findings it seems that more than half of the history teachers do not have knowledge regarding historical thinking skills.

Key Words: The teaching of history, historical thinking, teachers' perception.

* Associated Proffesor Dr.; Karadeniz Technical University, Fatih Faculty of Education, Department of Social Sciences Teaching, Söđütlü-Akçaabat-Trabzon